

27 MAYIS DARBESİ VECUMHURİYET DÖNEMİ DARBELERİNE OLASI ETKİLERİ

Selim KURT•

ÖZET

Bu çalışmanın amacı 27 Mayıs darbesinin nedenleri ve sonuçları itibariyle kendisinden sonraki darbe teşebbüslerine yaptığı etkinin irdelenmesidir. Türk darbe geleneğinde askeri darbelere ilişkin çok sayıda örnek mevcutsa da, bu gelenek içerisinde Yeniçeri Ocağı'nın önemli bir yeri vardır. Sultan Murad'ın temellerini attığı Yeniçeri Ocağı'nın ilk darbe girişimi 1618 yılında Sultan I. Mustafa'yı tahttan indirerek yerine II. Osman'ı geçirmesidir. Bu tarihten sonra sürekli hale gelen Ocağın darbe teşebbüsleri 1826 yılında kapatılmasına kadar devam etmiştir. Takiben 1908 tarihinde II. Abdülhamid'in devrilmesine neden olan darbe girişiminin ardından, 27 Mayıs 1960 tarihine kadar geçen süreçte başka bir darbe girişimine rastlanmamıştır. Cumhuriyet döneminin ilk darbesi ise, 1950 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin 27 yıllık tek parti yönetimine son veren Demokrat Parti (DP)'yideviren 27 Mayıs darbesidir. Bu darbeyeneden olan gelişmelerin ortaya çıkışı, Atatürk'ün vefatını takiben, CHP tek parti iktidarı tarafından takip edilen politikalara kadar geri götürülebilirse de, esasen 10 yıllık DP iktidarınca uygulanan politikalarda aranmalıdır. Bu çerçevede iktidarı döneminde DP'nin laikliği ikinci plana iten bir siyaset takip etmesi, ekonomik dönüşümü sağlayacak bir sanayi altyapısı oluşturamaması, kendisine yönelik muhalefet arttıkça özgürlükleri kısıtlayıcı otoriter bir yönetim tarzı benimsemesi ve özellikle 1954 seçimlerinden sonra orduyu kontrol etmek için ordu üzerindeki baskısını artırması gibi uygulamaları darbeye giden yolun yapı taşlarını döşemiştir. Darbeden sonra askerler tarafından kurulmaya çalışılan düzenin 27 Mayıs darbesine giden süreçte yaşanan hataların tekrarlanmasını önleyecek mahiyette olmaması isesırasıyla 1971 muhtırası, 1980 darbesi, 28 Şubatpost-modern darbesi ile 27 Nisan tarihli e-muhtıragibisivil iktidara müdahale girişimlerinin yolunu açtığı gözlemlenmektedir. Bu çerçevede 27 Mayıs darbesinin gerek nedenleri gerekse de sonuçlarıitibariyle Cumhuriyet dönemi darbelerinin ortaya çıkışında önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: 27 Mayıs Darbesi, Demokrat Parti, Darbe Geleneği, Milli Birlik Komitesi.

ABSTRACT

The main reason of this study is examining of the May 27 coup d'état's probable impacts to the subsequent coup d'états attempts in terms of its reasons and conclusions. There is a lots of examples of military coups in Turkish coup d'état culture, but the Guild of Janissaries had a very important place in this culture. The first coup d'état attempt of the Guild of Janissaries, which was established by Sultan Murat, was dethrone of Mustafa I and replaced him by Osman II. After this date, the coup attempts of Guild of Janissaries, which became permanent, continued until the closing of it in 1826. Following the 1908 coup d'état, which caused overthrow of Abdülhamid II, there wasn't any attempt until May 27,1960. The first coup d'état of the republic era was May 27 coup d'état, which overthrew Democrat Party, ended the Republican People's Party (CHP)'s 27 year single-party rule in the 1950 elections. Although the emergence of the developments that caused this coup can be taken back to the policies followed by the CHP one-party rule following Atatürk's passing, they should be sought mainly in the policies implemented by DP governments' 10 years rule. In this context the applications such as pushing secularism into the background, the failure to establish an industrial infrastructure to provide economic transformation, adopting an authoritarian style of government that restricts freedoms following to rise of opposition and increasing the pressure on the army for controlling it especially after the 1954 elections paved the way for the coup d'état. It is observed that the order, which was tried to establish by the army following the coup, was not proper for preventing reiteration of mistakes, lived in the process of May 27 coup d'état, opened the way for the attempts to intervene in civilian powers such as the 1971 memorandum, the 1980 coup d'état, the post-modern coup of February 28 and the e-memorandum of April 27, respectively. In this context it can be sad that the May 27 coup d'état has played an important role in the emergence of Republican period coups both its reasons and the results.

KeyWords: May 27 Coup d'état, Democrat Party, Coup d'état Tradition, National Unity Committee

ÖNSÖZ

Türklerin asker bir millet olması nedeniyle, Türk siyasal hayatında askerlerin daima bir ağırlığı olmuştur. Söz konusu ağırlık zaman zaman askerlerin hassasiyetlerini dikkate almayan yönetimleri değiştirme isteklerine yani darbelere sebebiyet vermiştir. Bu nedenle Türk siyasal hayatında askeri darbelere sıklıkla rastlanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran ekip de büyük ölçüde asker kökenli olduğundan, Cumhuriyet döneminde de askerlerin yönetimde ağırlığından ve söz sahibi olmasından söz edilebilir. Ancak Cumhuriyet'in ilanından 1960 yılına kadar olan süreçte herhangi bir darbe teşebbüsüne rastlanmamıştır. Bu durumda, 1950'de DP iktidara gelene kadar askerlerin yönetimdeki ağırlıklarını devam ettirmelerinin etkili olduğu söylenebilir.

Ancak 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerle iktidara gelen sivil iktidar, asker kökenli yöneticilerin büyük ölçüde tasfiye edilmesine ve askerlerin yönetimde ikinci plana itilmesine neden olmuştur. Ayrıca askerin geleneksel olarak hassas olduğu Atatürk ilke ve inkılapları ile dini siyasete alet edilmesi gibi konularda DP iktidarının sergilediği ikircikli tutum, askerin DP iktidarına cephe almasına neden olarak, darbeye giden yolun taşlarını döşemiştir.

27 Mayıs 1960 tarihinde ordunun yönetime el koymasıyla birlikte askerin yönetim içerisindeki yerinin yeniden tahkim edilmesi için anayasal ve kurumsal düzenlemeler yapıldığı gibi dinin kontrol altına alınmasına yönelik adımlar da atılmıştır. 1957 seçimlerinde güç kaybına uğrasa da halen halkın önemli ölçüde desteğine sahip olan DP iktidarının bir darbe girişimiyle devrilmesi, DP'yi destekleyen kitlede siyasal özlemlerinin iktidara yansımaları engellendiği için büyük bir hayal kırıklığına neden olmuştur.

Darbe sonrasında oluşturulan askeri yönetimin büyük ölçüde kurguladığı, ordunun siyaset içerisindeki yerini sağlamlaştıran, elitist bürokratik bir yönetim tarzı kurgulayan ve dini yeniden baskı ve denetim altına almayı amaçlayan bu sistem büyük ölçüde kendisinden sonraki darbelerin de gerekçesini teşkil edecektir.

Bu nedenle, Cumhuriyet döneminin ilk darbe girişimi olan 27 Mayıs 1960 darbesi, gerek oluş nedenleri gerekse de sonuçları itibarıyla kendisinden sonra gelen darbelerin oluşumunda da önemli bir rol oynamıştır. Bu çalışmada 27 Mayıs darbesinin nedenleri ve sonuçları itibarıyla kendisinden sonraki darbe girişimlerine etkileri ortaya konmaya çalışılacak olup, böylelikle Cumhuriyet dönemi darbelerine ışık tutulması hedeflenmektedir.

Bu çerçevede çalışmanın birinci bölümde darbe şartlarının daha iyi anlaşılabilmesi için DP'nin iktidara geldiği koşullar incelenecek, ikinci bölümde darbenin askeri, ekonomik ve demokratik nedenlerinin ele alınmasını takiben, üçüncü bölümde sonuçları itibarıyla kendisinden sonraki darbe girişimlerine yaptığı katkılar değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. DP'yi İktidara Taşıyan Ortam ve Şartlar

23 Nisan 1920’de TBMM’nin açılmasının ardından oluşturulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Rejimi Cumhuriyet’in ilanına kadar ülkede kendine has özel bir yönetim şekli kurmuştur. Ancak Meclisin devleti yönetmesi anlayışı kalıcı olmamıştır. Bu yönetim tarzı olağanüstü şartların doğurduğu, İstiklal Savaşı’nın ve onu takip eden Cumhuriyet öncesi devrin geçici bir ihtilal düzenidir. 7 Eylül 1923 tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkası’nın kurulmasını takiben 29 Ekim 1923’de Cumhuriyet’in ilanı ile Türkiye artık, uluslararası şartlara uygun bir şekilde Cumhuriyet adı verilen bir Siyasal Rejime kavuşmuştur. Böylelikle Meclis yönetimi tarzı, Cumhuriyet idaresine evrilmiştir. Ancak ihtilal ve inkılâplar devri henüz bitmemiş ve bu inkılâpların nerelere varacağı hususunda, çeşitli toplum kesimleri arasında görüş ayrılıkları da oluşmuştur.

Savaştan yeni çıkan bir devletin gerek kaynak yetersizliği gerekse de 1929 yılında patlak veren ve o dönem ülkenin temel gelir kaynağı olan tarım ürünleri fiyatlarının düşmesine neden olan olumsuz koşullar dolayısıyla gerekli ekonomik dönüşümü sağlayamaması nedeniyle, demokratik dönüşümün ön şartlarından biri olan burjuvazinin yaratılamaması ve 1939 yılında patlak veren II. Dünya Savaşı yıllarında tüm Avrupa’da esen otoriterleşme eğilimleri, ülkenin meşruluk müesseselerini adım adım yerleştiren, devletin ve rejimin yön tayin edici mevkiinde ve icraatında üstün söz sahibi olan bir Şef sisteminin kurulmasını gerektirmiştir. (Aydemir, 2000: 124-125).

Duverger, CHP’nin ortaya çıkışını ve misyonunu şu şekilde açıklamaktadır:

Nüfusun büyük çoğunluğunun cahil, geri kalmış ve okur-yazar olmadığı feodal ve tarımcı bir ülkede çok partili ve serbest seçimli Batılı bir sistemin hiçbir anlamı yoktur. Bu yapmacık dekor arkasında büyük mülk sahipleri ve geleneksel şefler seçim iplerini çekecek ve eski yapılar sürüp gidecekti. Demokrasiyi kurmadan önce bunun şartlarını yaratmak gerekirdi... Kemalist tipteki tek partiler az çok belirli bir yapıya sahiptir. Memleketin demokratik eğitimi ancak, geçiş devrinin siyasi bütünlüğü çok ileri vardırılmazsa mümkün olur. Şu halde parti, bütün üyelerine kabul ettirilmeye çalışan bir doktrine sahip olmadan önce yumuşak bir şekilde teşkilatlandırılmalıdır. Gelecekte bir çok partinin çekirdeği olan çeşitli eğilimler onun içerisinde oluşurlar. Ve millet, demokrasi rejiminde yaşamaya henüz hazır olmadıkça da, orada kapalı kalırlar. Böylelikle demokratik tartışma, halk buna gerçekten katılmaya yetenekli hale geldikçe gelişebilir. Bu evrim aşaması Türkiye’de uygulanmıştır: Savaş arefesinde oldukça net bulunan iç eğilimler sonradan birçok parti haline bölünmüşlerdir. 1950 seçimlerinde muhalefetin zaferiyle Türk diktatörlüğü batılı bir demokrasiye dönüşmüştür... (Mourre ve diğerleri, 1966: 429).

Bu çerçevede DP’nin kuruluşunu ve iktidara gelmesini kolaylaştıran nedenleri iç ve dış nedenler olarak ikiye ayrılabilir. Dış nedenler büyük ölçüde II. Dünya Savaşı ve sonucunda kurulan yeni dünya düzenine göre şekillenmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın “faşist yönetimlerin” yenilgisi ve “çoğulcu demokrasilerin” zaferiyle sonuçlanacağını anlaşılmaması, tüm dünyada çok partili demokratik siyasal

sistemlerin yaygınlaşacağı beklentisini ortaya koymuştur. Savaş sonrası yeniden yapılanan uluslararası alanda yer edinmek isteyen ülkeler için siyasal liberalizm ve demokratikleşme kaçınılmaz görülmektedir (Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2010). Bahsi geçen bu süreç Türkiye’deki otoriter Şef sisteminin de tasfiyesine giden yolu açmış olup, bu çerçevede II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye’nin yeni yönü de “Demokratik Batı” olarak tespit olunmuştur (Kaçmazoğlu, 2013: 21). Türkiye’nin bu yön tespitinde II. Dünya Savaşı’nın sonuna doğru artan Sovyetlerin toprak taleplerinin de önemli bir rolü bulunmakta olup, Sovyetlerin bu taleplerine tek başına karşı koyma gücü olmayan Türkiye, BM ve NATO gibi Batılı kurumlara üyelik yoluyla Sovyet etkisini dengelemek istemiştir. Ayrıca 1929 buhranı sonrasında yeni yeni toparlanmakta olan ekonominin II. Dünya Savaşı nedeniyle yeniden bozulması sonucunda ekonomik kalkınma için istenen sermaye birikimini gerçekleştiremeyen Türkiye’nin söz konusu sermaye ihtiyacını karşılamak için savaş sonrasında ABD’nin savaştan bitik bir şekilde çıkan Avrupalı müttefiklerine yönelik olarak uyguladığı Marshall Planı’ndan yararlanma isteği içerisinde olduğu da görülmektedir. Gerek Batılı kurumlara üye olmak gerekse de Batılı ülkelerin ekonomik yardımlardan faydalanmak için gerekli olan ön şartlardan biri ise hiç kuşkusuz Batılı devletler gibi demokratik bir yönetim tarzının benimsenmesidir. Bunun için de demokratik bir düzenin en önemli şartı olan çok-partili hayata geçiş, savaş sonrası ortamda bir bakıma zorunluluk haline gelmiştir. 1945-1950 tarihleri arasındaki yapılan zorunlu kurumsal düzenlemeler de hep bu Batı düzeniyle bütünleşme çabalarının ilk manevraları olup, DP böyle bir ortamda ortaya çıkmıştır.

DP’yi iktidara taşıyan iç nedenlerin en önemlilerinden biri ise büyük ölçüde temelleri Osmanlı’nın son dönemlerine kadar giden sürekli savaş ve ekonomik zorlukların Halk Partisi’ne yüklediği faturadır. Kurtuluş Savaşı’nı takiben her manada yorgun ve bitkin 11-12 milyonluk bir insan kalıntısıyla işe başlanmak zorunda kalınmıştır. Bu yolda Türkiye Cumhuriyeti’ne arka çıkacak ve yardım edecek bir müttefik bulunmadığı gibi, ülkenin bu alanlarda işbirliği yapabileceği bir dostu da yoktur. İşte bu ortamda ülkenin kurucuları, her yönüyle bitik halktan yeni fedakârlıklar ve yeni vergiler istemek durumunda kalacaklardır. İlaveten, çok zor şartlarda yaşam mücadelesi veren Anadolu halkı bir de Osmanlı Devleti’nin yaptığı müsrifliklerden kalan borçlarını da üstlenmek zorunda kalmıştır. Ancak sıkıntılar bunlarla da bitmemiş, CHP iktidarının tam başını toplayıp biraz nefes alabileceği bir ortamda II. Dünya Savaşı ufukta görünmüştür. Savaş yılları bütün dış ticaret olanaklarını engellediği gibi, ülke içerisinde zorunlu tedbirlere başvurulmasına neden olmuş ve bu dönemde çekilen sıkıntılar da halkın sırtına yüklenince, halk tüm sıkıntılarının sebebini iktidar da bulunan CHP’nin üzerine atarak, ondan yüz çevirmiştir (Aydemir, 2000: 129-131).

Ayrıca DP’nin kurulduğu yıl olan 1946 ile 1950 yılları arası dönem CHP’nin tek parti yönetimine karşı toplumsal muhalefetin uyandığı ve yaygınlaştığı bir dönemdir. Bu muhalefetin çeşitli nedenleri bulunmakta olup, bunlardan ilki CHP tek parti yönetiminin insanların düşünce, inanç ve yaşam biçimleri üzerinde büyük bir baskı oluşturmasıdır. Bir diğer neden ise kırsal alandaki küçük üreticilerin (büyük ölçüde

köylülerin) merkezi hükümet ve onun desteklediği feodal beyler ile büyük toprak sahipleri tarafından ezilmesi ve sömürülmesi olup, bu yörelerde halk arasındaki yoksulluk dayanılmaz bir noktaya gelmiştir. Ayrıca, kırsal alanda yaşayan yoksul köylüler üzerinde, başta yol vergisi olmak üzere çeşitli baskılar da bulunmakta olup, vergi ödemeyenler, borçları karşılığında yol yapımında çalıştırılmakta ve her fırsatta jandarmaların yaptığı işkenceye benzer eylemler, insanları yaşamaktan bile bezdirmektedir. Diğer taraftan işçilerin tüm hakları ellerinden alınmış, sendika kurma, toplu pazarlık, toplu sözleşme ve grev hakları da yoktur. İş güvenliği ve çalışma saatlerinde belirli bir düzen bulunmadığı gibi, sekiz saatlik iş günü yasada yer alsa da uygulanmamaktadır. Ücretler düşük, kadın ve çocuk işlerin sömürülmesi ise en üst düzeydedir. Özellikle savaş yıllarında, Milli Korunma Yasası'nın çıkmasından sonra işçilerin durumu daha da kötüleşmiş, enflasyonun hızla yükselişi hayat pahalılığını artırdığı gibi, mal kıtlığı, bazı ürünlerin yokluğu ya da karneye bağlanması ve karaborsa, ücretli çalışanların yaşamlarını dayanılmaz bir hale getirmiştir. İlaveten, tüccar ve sanayici kesim de hallerinden memnun olmayanlar arasında yer almakta olup, Milli Korunma Yasası'nın getirdiği bazı mükellefiyetler, bu grubu da rahatsız etmiştir. Ayrıca bu grubun CHP iktidarına karşı cephe almasının bir başka nedeni ise Varlık Vergisi ve onun kural tanımaz uygulamalarıdır. Söz konusu ortam sermayenin de CHP'nin karşısına geçmesine sebebiyet vermiştir. Son olarak "Çiftçiyi Topraklandırma Yasası" büyük toprak sahiplerini ürküterek, onların da DP'nin yanında saf tutmasına neden olmuştur.

Bütün bu nedenler asker-sivil bürokratlar, büyük toprak sahipleri, tüccar, sanayiciler ile yerel eşraftan müteşekkil CHP'de somutlaşan zımni koalisyonun 1945 yılına gelindiğinde bozulmasına neden olarak, ülkede CHP iktidarına karşı beliren geniş tabanlı toplumsal muhalefetin taleplerini yanıtlayan siyasi parti olarak DP'nin iktidara gelmesi için elverişli bir ortam yaratmıştır (Çavdar, 2000:18-19).⁷ Ocak 1946'da kurulan DP'nin söyleminde CHP'den büyük çaplı değişiklikler olmamasına karşın tüm bu toplum kesimlerinin iktidardan hoşnutsuzluğunu iyi değerlendiren DP, 15 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidarı CHP'den devralmıştır.

2. 27 Mayıs Darbesinin Gerekçeleri

2.1 Ordu-Siyaset Arasındaki Sorunlu İlişki

Türk tarihinde Ordu'nun siyaset içerisindeki etkinliği veya siyasi hayata müdahalesi Osmanlı döneminde Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşuna kadar geri götürülebilir. Ocak, 1826 yılında kaldırılınca kadar pek çok defa darbe girişiminde bulunarak, ülkenin yönetimine müdahale etmiştir. Ocağın kaldırılmasının ardından da askerinin ülke yönetimine müdahalesi sona ermemiştir.

II. Meşrutiyet'in ilanını takiben askerinin siyasete müdahalesi 31 Mart olayından sonra daha da artmıştır. Hareket Ordusu'nun başında İstanbul'agiren Mahmut Şevket Paşa, 1913 yılında öldürülünceye kadar daima siyasetini içinde kalmıştır. İttihatçılar

da hiçbir zaman askeri karşılara almak istememişler, onlarla birlikte hareket etmeye çalışmışlardır.

31 Mart olayı sonrası ilan edilen sıkıyönetim çeşitli zamanlarda uzatılmak suretiyle 1912 yılına kadar devam etmiş ve bu durum da askerin siyasetteki etkinliğini arttırmıştır. Mecliste çıkarılan kanunlarda özellikle Anayasa, Cemiyet, Toplantı ile Serseri ve Zanlılar kanunlarında bu etkinliği net bir şekilde görmek mümkündür. V. Mehmet Reşat'ın biat töreninin Saray'da değil Harbiye Nezareti'nde olması da askerin siyasetteki etkinliğine bir başka örnektir. O güne kadar padişahlar sarayda bağlılık yemini yapılırken şimdi bir padişaha Harbiye Nezareti'nde biat edilmiştir. Askerlerin yardımı ile tahtta çıktığının farkında olan Mehmet Reşat bu gerçeği hiçbir zaman unutmamıştır (Yel, 2012: 72).

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kitlenin de asker kökenli oluşu, ordunun siyaset üzerindeki etkinliğini devam ettirmesine sağlamıştır. Bu aşamada askeri bir kadro tarafından şekillendirilen CHP'ye biçilen tarihi misyon ümmet-millet bilinçleri altında kalan pre-kapitalist bir toplumu, büyük çoğunluğu asker kökenli olan bürokrasinin denetimi altında, modern millet aşamasına getirmek ve Batı kapitalizminin temsil ettiği teknik aşamaya ulaştırmak şeklinde özetlenebilir. Bu amaçla uygulanan Kemalist devrim, toplumun ülke bağımsızlığını korumaya yeter yeteneğe sahip olduğunu kabul etmekle birlikte, yol gösterilmediği takdirde bu amaca ulaşamayacağı noktasından hareket etmektedir. Bir toplumu gerçekleştirmeyi tasarladığı köktenci hedeflere ulaştırmaya çalışan her yönetimin dünya görüşünde baskın olan bu anlayış, söz konusu hedefi gerçekleştirmek için önce toplumu değiştirmeyi amaçlar. Toplumu değiştirme çabası ise onu denetim altına alma zorunluluğunu beraberinde getirir ki, bunun pratikteki ifadesi her türlü muhalefetin susturulmasıdır. Kemalist siyasal elit de bu politikayı izlemiş olup, Kurtuluş Savaşı'na asker bürokrasinin önderliğini kabul ederek giren eşraf, toprak ağaları, ticaret burjuvazisi gibi kesimler savaştan sonra siyasal iktidara doğrudan talip olmayarak, iktidarı asker bürokrasiye bırakmışlardır.

Bu durumda eşraf, toprak ağaları, ticaret burjuvazisi için, mevcut Kemalist yönetime eklenmek ve itaat etmekten başka bir çare kalmamıştır. Kemalist yönetim ise toplumsal sınıfların varlığını göz ardı eden bir anlayışla sermaye birikimini sağlamak için İttihat ve Terakki'nin uyguladığı milli burjuva yaratma politikasını sürdürmüştür. İlk bölümde belirtilen gerekçelerle II. Dünya Savaşı sonunda burjuvazi bürokrasinin diktasından kurtulmak için baş kaldırdığında, bürokrasinin siyasal organı olan CHP'nin işlevi sona ermiş olduğu için bürokrasi içinde de parçalanmalar yaşanmıştır. Bu dönemde sivil bürokrasi, asker bürokrasi aleyhine iktidarını genişletmiş ve onu iktidar ortaklığından dışlamıştır. Bu nedenle subay heyetinin geneli desteğini CHP'den çekip, DP'ye yöneltmiştir. Ordu içinde DP yanlısı gizli örgütler kurulduğu gibi, CHP iktidarı seçim ile DP'ye devretmeye razı olmazsa, CHP'nin devrilmesi dahi planlanmaktadır.

Devlet otoritesi ile hükümet otoritesini birbirinden ayırarak, kendisini hükümetin değil de devletin hizmetinde gören, devlete hizmet için de, hükümetin kendisine hizmet etmesi gerektiğine inanan dönemin subay tipi için, ordunun iç işlerine karışmadığı, ancak istediklerini yerine getirdiği ve Kemalist devrimden taviz vermediği sürece, DP ve CHP arasında herhangi bir fark yoktur. İşte demokrasiye geçen Türkiye’de, iktidarın CHP’den DP’ye geçtiği dönemde ordu-siyasi iktidar ilişkisi bu minvaldedir (Özdağ, 2004: 19-22)

1950 seçimleri sonucunda DP iktidara geldiğinde ordudaki genç subaylar bu durumu sevinç ve umutla karşılamışlardır. Ancak çok geçmeden DP’nin yaptığı uygulamalar, ordunun DP iktidarına bakışını aksi yönde değiştirecektir. Menderes’in 13 Haziran 1950’de DP hükümetinin kuruluşundan sadece 21 gün sonra, bir Albayın ihbarı dolayısıyla, İnönü’yü orduyu ele alıp bir hükümet darbesine girişmekle itham etmesi, takiben de bir kısım yüksek rütbeli ordu büyüklerinin yerlerinin değiştirilerek, daha pasif görevlere atanmaları, 15 generalle, 150 albayın da kısa sürede emekliye sevk edilmeleri, DP iktidarının orduda iyi tesir yaratmayan ilk müdahaleleri olduğu söylenebilir (Aydemir,2000: 229).

Buna rağmen 1954 yılına kadar ordunun üstüne pek gitmeyen DP önderliği, 1954 seçimlerindeki zaferden sonra orduya yönelik çekingen tavrını bir kenara bırakarak, onu denetim altına almıştır. Ancak alt kadrolarda orduya yönelik kin kusması çok daha erken tarihlerde başlamış olup, bir DP milletvekili mecliste “emirlerleri subayların yatak odalarından çıkmalıdır” derken, iki DP milletvekili de Ulus’da Atatürk heykelinin önünde askeri araçları durdurup, nereye gittiklerini sorarak, kendilerince subayların milletin parasını niçin harcadıklarını denetlemektedirler (Özdağ, 2004: 52).Ayrıca 1954’den sonra DP önderliğinin orduyu denetim altına almanın da ötesinde, orduyu küçümseyici ifadelerine de rastlanmakta olup, örneğin Başbakan Menderes’in orduyu yedek subaylarla da idare edebileceği yönündekisöyleminin yanı sıra 1950 öncesi ordusunu, Battalgazi ordusu olarak nitelendirdiği şeklindeki söylentiler de son derece yaygındır ve bu sözler orduda ters tepkiler yaratmaktadır (Aydemir, 2000: 269).

Ayrıca 1952’de NATO’ya girilmesinin ardından Sovyet tehdidine karşı Batı desteğini elde eden DP iktidarı büyük bir rahatlama ve hatta rehavet yaşamaya başlamıştır. Bu rahatlama sonucunda NATO’ya üyelikle Amerikan güvenlik şemsiyesinin altına girmenin karşılığı olarak çok sayıda tavizler verilmeye başlanmıştır. Örneğin DP yöneticileri askeri sahada bütün tarihi geleneklere ve ordunun onuruna ters düşen tavizler vererek, yabancılara Türk ordusu üzerinde denetim hakkı tanımış ve emir komuta zincirinde rütbe ve kıdem gözetmeden yabancı güçlere üstünlük sağlamışlardır. Bu durumun yarattığı hoşnutsuzluk ise ordunun yeniden politikaya karışma ve siyasete müdahale etme isteğini körüklemiştir (Özdağ, 2004: 38-39).

Ayrıca genç subayların, vaktiyle askeri okullarda veya gençlik çağlarında Ordu havasında teneffüs ettikleri, benimsedikleri, tartışma kabul etmez bazı değerler ve heyecanlar da vardır. Kuşkusuz ordu ve mensupları için Atatürk değerlerine bağlılık

ile dinin devlet işlerinden soyutlanması bu değerlerden bazılarıdır. Ancak 27 Mayıs ihtilali öncesinde Ordu mensuplarında, iktidarın Atatürk bağılılığına karşı kayıtsız ve ihmalcıdavrandığı ve irticaya rüşvet verici davranışlar sergilediği yönünde görüşler dehakimdir (Aydemir, 2000: 267).

Askerin, DP iktidarına karşı harekete geçmesi sürecinin başlangıcı 1950 yılına kadar gitmektedir. 1950’de genç subaylar arasında ihtilalci örgütlerin kurulması için Faruk Ateşdağı adlı subayın çalışmalarda bulunduğu, 1952’de Harp Okulu’nda kurulan örgütün 1960 ihtilaline kadar varlığını diğer gruplarla birleşerek koruduğu bilinmektedir (Özdağ, 2004: 53). 1954 yılına gelindiğinde ise İstanbul’daki askeri birlikler içerisinde Dünder Seyhan ile Orhan Kabibay’ın başını çektiği bir örgütlenme zamanla diğer genç subaylarında katılımıyla etki alanını genişletmiştir. Ankara’da ise Talat Aydemir, Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes’in yaveri Adnan Çelikoğlu, Sezai Okan ve Osman Köksal gibi isimlerin içinde yer aldığı başka bir cunta örgütlenmesi bulunmaktadır. Yükselen toplumsal muhalefet ve hükümete karşı güçlü bir hareket ihtiyacı bu iki cunta örgütlenmesinin 1957’de birleşmesini sağlamıştır. Artık İstanbul ve Ankara’da örgütlü ve silahlı kuvvetlerin içinde giderek genişleyen bir cunta mevcut olup, iktidara ne zaman el koyacaklarını konuşmaya başlamışlardır. İşte tam bu sırada cunta örgütlenmesi kendi içinden bir ihbarla sarsılmış ve 16 Ocak 1958’de Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu’nun ihbarı üzerine kendisiyle birlikte bazı subaylar da tutuklanmıştır. Ordu’nun içindeki cunta örgütlenmesinin apaçık ortaya çıkmasına rağmen DP hükümeti, özellikle Başbakan Menderes, bu subayları cezalandırmak istememiştir (Öngider, 2010: 97). Çünkü Menderes ordunun siyasilere bağılılığına çok güveniyor ve darbe ihtimalini pek gerçekçi görmüyordu. O döneme kadar siyasete müdahil olmamış olması dolayısıyla da ordunun hep tarafsız kalacağını düşünüyordu (Akıncı, 2014: 60). Oysa durumu kavrayan Cumhurbaşkanı Celal Bayar bu subayları şiddetle cezalandırılmasını istiyor ve bunun cunta örgütlenmelerinin etkisizleştirilmesi ve iktidarın orduya egemen olması bakımından çok önemli olduğunu düşünüyordu. Ancak hükümet bu yola gitmediği gibi, yargılamalar sonucunda ihbar edilen subayların hepsi beraat ederken muhbir subay “iftira” suçundan mahkum edilmiştir. Belki de bu son fırsatında kaçırılmasıyla içinde cuntacıların cirit atmaya başladığı ordu artık hükümetin ve hükümete bağılı üst düzey komutanların denetiminden çıkarken Başbakan Menderes ise orduyu “yedek subaylarla idare etmekten” söz ederek yangına körükle gitmiş ve adeta müstakbel bir darbeye davetiye çıkarılmıştır (Öngider, 2010: 97-98).

2.2. Din ile Siyaset Arasındaki Sorunlu İlişki

Tek parti döneminde din ile siyasal iktidar arasındaki ilişki değerlendirildiğinde dinsel güçlerin siyasal mekanizmayı denetlemesinden daha çok, devletin dinsel güçleri ve kurumları denetlediğinden söz edilebilir. Din-devlet arasındaki ilişki açısından ülkemizdeki laiklik anlayışının Batı’dan farklı olduğu görülmektedir. Batı’daki gelişimin aksine Türkiye’de din ve devletin tam manasıyla birbirinden ayrıştığını söylemek son derece güçtür. Bunda Hristiyanlığın aksine İslamiyet’in

politik bir doktrin öne süren bir din olmasının önemli bir rolü vardır. Böylelikle İslamiyet politik toplumun oluşumunu teolojik olarak yorumlamaktadır. Bu çerçevede İslamiyet devlet ile toplum arasında herhangi bir ayrım yapmadığı gibi, dinsel alan-laik alan ayrımını da kabul etmemektedir. Dolayısıyla İslami bir çerçeve içerisinde sosyal ve politik yapının laikleşebilmesini savunmak son derece güçtür. Nitekim 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki laikleşme çabalarına bakıldığında, bu çabaların tümünün İslami kurumlarla laik kurumları birbirinden ayırmaktan daha çok, uyum içinde bir arada yürütmeye yönelik olduğu görülmektedir. Toplumsal, hukuki ve politik yapı laikleştirilmeden laik kurumların oluşturulması yoluna gidilmiştir.

Cumhuriyet dönemindeki laik anlayışı da gene İslamiyet'in bu politik özelliği tarafından belirlenmiştir. Eğer İslamiyet'te din ile devlet birbirinden ayrılamıyorsa, devletin dinden bağımsızlığının sağlanabilmesi için din, devletin kontrolü altına girmelidir. Nitekim Cumhuriyet döneminde dinsel kurumların otonom bir biçimde örgütlenmeleri yerine, devlet bürokrasisine bağlanmaları tercih edilmiştir. Bu noktada Cumhuriyet döneminde bu sefer dinin siyasal iktidarın denetimi altına alındığından söz edilebilir.

Diğer taraftan 1946 yılında çok partili rejime geçişle birlikte tam tersine dinin politik iktidar üzerindeki etkisinin artmaya başladığı gözlemlenmektedir. Yani daha CHP iktidardayken, dinin siyaset üzerindeki tesiri artmaya başlamış olup, CHP'nin 1947 Kurultayı'nda parti, 1923'ten bu yana uyguladığı laiklik programını bir öz eleştiriye tabi tutmuştur. Kurultaya katılan delegelerin pek çoğu tek parti döneminde din adamlarının yetiştirilmesinin ve gençliğe dini bir eğitim sağlanmasının ihmal edildiği görüşünü savunmuşlar ve Kurultay'ın önerileri doğrultusunda CHP iktidarı 1947-1950 yılları arasında laiklik programında önemli değişiklikler yapmıştır. Örneğin, 1948 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından İmam Hatip kursları açılmış, 1949 yılında ilkokul müfredatına, öğrenci velilerinin yazılı izninin alınması şartıyla, seçimli din dersleri konmuş ve gene 1949 yılında CHP programında Ankara Üniversitesi'nde bir İlahiyat Fakültesi'nin açılması öngörülmüştür. Bunun yanı sıra, 1948 yılında ilk defa olarak hacca gitmek isteyenlere döviz verilmiş ve 1949 yılında 1925'ten beri kanunen kapalı olan türbeler yeniden açılmıştır.

1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelişinde ve 1950-1960 döneminde iktidarda kalmayı başarırken din faktörünün rolü olduğundan söz edilmektedir. Bu noktada genellikle DP döneminde dinsel güçlere çok fazla taviz verildiği ve DP'nin iktidar hırsından dolayı dini politikaya alet ettiği yönünde eleştirilerde bulunmaktadır. Özellikle 1946-1949 döneminde DP ileri gelenlerinin laiklik konusunda gayet titiz davranmalarına karşın, 1950 seçimlerinin öncesinde DP adaylarının seçmen kitlelerine dinsel özgürlüklerin kısıtlanmasını önleyeceklerine dair büyük çapta vaatlerde bulundukları da bir gerçektir.

DP'nin 1950 seçimlerini kazanmasını takiben tek parti döneminin katı laik anlayışından da uzaklaşmıştır (Toprak, 2000: 314-315). İlk icraat olarak ezanın

yeniden Arapça okutulmasını mecliste oy birliği ile kabul ettiren Menderes Hükümeti 21 Ekim 1950’de aldığı bir kararla da okullarda din derslerini mecburi hale getirmiş ve hedeflerinin “Atatürk’ün başarılarını orijinal haliyle korumak yerine başarıyı getiren amaca uygun bir şekilde geliştirmek olduğunu” ifade etmiştir. Burada kast edilen ise Atatürk devrimlerinden bazılarının vazgeçilmesi olup, kuşkusuz bunların başında gelen ise Laiklik’tir(Eraslan, 2013: 249-250). 1951 yılına gelindiğinde ise Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yedi ilde İmam Hatip Okulları açılmış ve bunların sayısı 1954-1955 ders yılında 16’ya çıkarılmıştır. Ayrıca 1950’den itibaren Diyanet İşleri Reisliği’nin bütçesi sürekli olarak artırılmış, Vakıflar Umum Müdürlüğü’ne ayrılan fonlar çoğaltılmış ve bu kurumun 1951-1954 yılları arasında 600’ü aşan cami ve türbeyi onarması sağlanmıştır. 1950-1960 yılları arasında Türkiye genelinde 15 bin civarında yeni cami inşa edilmiştir. İlaveten CHP iktidarı dönemindeki katı uygulamaların terk edilmesi nedeniyle, DP iktidarında 1950’den sonra dinsel örgütlerin sayısında çok hızlı bir artış görülmüş olup, Kuran kurslarının açılmasını ya da camilerin inşasını amaçlayan türden dinsel örgütlerin sayısı 1946 yılında 11 iken, 1951 yılında 251’e 1960’te ise 5.104’e çıkmıştır (Toprak, 2000: 316).

Ülke genelinde Atatürk heykellerine yapılan saldırıların on ayda 15’e ulaşması kadar iktidar partisinin örgütlerinde inkılaplardan geri dönülmesi konularının tartışılması gibi hususlar tepki yaratmıştır. Atatürk ve eserini her yönden muhafaza etme ve ileri götürme iddiası taşıyan İnönü döneminin hemen ertesinde görülen bu manzara, idealin toplumca benimsenmesi hususunda hiçbir şey yapılmadığını, iddiaların söylem boyutunda kaldığını da göstermektedir (Eraslan, 2013: 249-250).

Ekonominin kötü gitmesinin yanı sıra 1957 seçimlerinden sonra halk desteğinde de azalma görülen DP, bu dönemden sonra iktidarını korumak için daha fazla dini vurgularda bulunmaya başlamıştır. Örneğin 1959 yılında Menderes ve beraberindekileri Kıbrıs için varılan anlaşmayı imzalamak üzere Londra’ya götüren uçağın Gatwickyakınlarında düşmesi sonucunda uçakta bulunanların 14’ünün ölmesine karşın Menderes’in kurtulması, adeta dini duyguların sömürüsü için bir araç haline dönüşmüştür. Menderes’in kurtulması Tanrı’nın bir lütfu olarak görülmüş ve yurda dönüşünde yüzlerce kurban kesilmiştir. Hatta Adana’ya gidişinde Tarsuslu bir köylü oğlunu bile kurban etmek istemiştir. İktisadi bunalım ve anti-demokratik eğilimler dolayısıyla kaybettiği desteği, din faktörünü kullanarak yeniden kazanmayı düşünen DP, bu olayı kullanmaktan çekinmemiştir. Sağ bir koalisyon yapısına sahip olan DP’de İslami kesime bağlı kişiler de temsil edilmektedir. Ayrıca Said-i Nursi gibi din önderlerinin partiye yakınlığı ve desteği de bilinmektedir. Atatürk ve devrimlerini korumayı amaçlayan bir yasanın çıkarılmasına karşın, DP’nin Kemalist ilkeleri (ve özellikle de bunlardan Laikliği) savunduğu da pek söylenemez. İşte böyle bir yapıya sahip olan DP içerisindeki dini duygular uçak kazasından sonra daha da ön plana çıkmıştır. Bu konuda İsmet İnönü’nün beyanı son derece ilginçtir: “Bir Başbakan bu yolu dualarla açtı mı, bak istismar nerelere kadar yayılıyor. Ben de bu yolun kenarından geçmeye kalkarsam, Türkiye’de irticayı bir daha tutamazsın. Yol başta kolay ve karlı görünür. Kısa vadeli

faydalar da sağlar. Ama sonra bir dalga gelir ki, adamın aklı başından gider...” (Çavdar, 2000: 78-79).

Görüldüğü üzere DP döneminde artan dinsel söylemler ve eylemler, Atatürk ilke ve devrimlerine bağlılığıyla bilinen ordu ve mensupları arasında rahatsızlığa neden olmuş ve DP'nin irticaya rüşvet mahiyetinde görülen davranışları, Ordu'yu darbe hususunda ikna eden unsurlardan biri olarak ön plana çıkmıştır.

2.3. Ekonomik Durumun Kötüleşmesi

15 Mayıs 1950 seçimlerini kazanarak yönetimi CHP'den devralan DP'nin iktidara gelişinden sadece bir ay sonra, dünya beklenmedik bir savaşa sahne olmuş ve 25 Haziran 1950'de Kore Savaşı patlak vermiştir. Savaşla birlikte uluslararası piyasalarda hammadde ile tarım ürünlerinin fiyatlarının hızla yükselmesi ise Menderes hükümetinin tarım sektöründe üretimi artırmaya yönelik tedbirleri hızla yürürlüğe koymasına olanak tanımıştır (Tokgöz, 2013: 141).

DP'yi iktidara taşıyan kitle büyük ölçüde tarım kesimidir. Bu nedenle DP iktidarı ekonomide öncelikle tarım sektörünün yararına olan politikaları uygulamaya koymaya gayret etmiştir. Bu dönemde tarım kesimine yönelik düşük faizli krediler verilmiş, vergi oranları düşük düzeyde tutulmuş ve DP, kendisini iktidara getiren bu kesimi teşvik etmek için birçok ayrıcalıklar tanımıştır (Hatipoğlu ve diğerleri, 2011: 6).

Bu çerçevede yeni toprakların tarıma açılmasına müsaade edilmiş ve özellikle Doğu, Güneydoğu ve İç Anadolu'da meraların sürülmesine ve tahıl ekimine göz yumularak tahıl üretiminin artırılması sağlanmıştır. Ayrıca çiftçinin ürettiği buğday dünya fiyatları üstünde bir fiyatla alınırken, fiyat artışları tüketicilere yansıtılmamış ve aradaki fark sürekli olarak Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından karşılandığından Ofis zarardan kurtulamamıştır. Ofisin açıkları ise Merkez Bankası tarafından borçlanarak kapatıldığı için bu uygulama enflasyonu besleyen bir kaynağa dönüşmüştür. Diğer taraftan tarımın makineleşmesi hızlandırılmış, elverişli koşullarla sağlanan dış kaynakla traktör ithalatı büyük ölçüde artırılmıştır. Ancak yaşanan hızlı makineleşme tarımda iş gücü fazlası doğurmuş ve bulundukları yerlerde istihdam edilemeyen işsizler büyük kentlere göçe zorlanmıştır.

Hükümet ucuz kredi, düşük vergi, uygun iklim koşulları ve elverişli ihrac fiyatlarıyla, çiftçinin refahını 1953 yılının sonuna dek artırmayı başarmıştır. Ancak, 1954 yılından itibaren elverişsiz hava koşulları, tarımsal üretimin azalmasına ve ekonominin tarıma dayalı iç ve dış dengelerinin bozulmasına neden olmuş ve ülke ihrac ettiği bazı tarım ürünlerini dahi ithal eder hale gelmiştir. Bu gelişmenin bir sonucu olarak dış ticaret açığı giderek büyümüş ve bu şekilde “tarıma dayalı büyüme modeli” işlemez hale gelince hükümet tarım yerine sanayiye öncelik vermek zorunda kalmıştır.

Sanayi alanında Devletçilik politikası yerine özel sektöre dayalı bir kalkınma modeli benimseyen DP hükümeti sanayi yatırımlarının teşviki için Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nı kurmuştur. 1950'de kurulan bu banka, özel kesime orta ve uzun vadeli sanayi yatırım kredisi vermek üzere, büyük ticaret bankalarının örgütlenmiştir. Banka onayladığı projelerin ithal girdileri için döviz sağladığı gibi yatırımcıya teknik yardım da vermektedir. Dünya Bankası'nın teknik ve mali yardımlarından yararlanan banka, 1960 yılına dek "ithal ikamesi" stratejisine uygun olarak kurulan ve daha çok tüketim malı üreten sınai işletmelere destek vermiştir. Ancak 1954 yılından itibaren baş gösteren döviz darboğazını aşmak için, hükümet ithalatta liberalizme son vermek zorunda kalmış ve ithal ikamesi yoluna gidilmesi için KİT'lere yatırım yapma yetkisi vermiştir. Bunun sonucunda devletinyeniden fabrika kurmaya ve işletmeye başladığı bu dönem, DP'nin seçim meydanlarında çok eleştirdiği Devletçilik politikasına dönüşü de işaret etmektedir.

İktidarının ilk yıllarında Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı ABD'nin ekonomik ve teknik yardımları olmadan ülkenin kalkınamayacağı görüşünde olan DP, Batılı dostların telkinlerine de uyarak dış ekonomik ilişkilerde liberalleşme sürecini başlatmıştır. Dönemin başında Kore Savaşı'nın yarattığı olumlu hava ile izlenen dışa açılma politikalarının olumlu sonuçlar vermesine karşın koşullar tersine dönünce hükümet liberalleşme politikasından vazgeçerek dış ekonomik ilişkileridenetim altına almak zorunda kalmıştır. Ülke 1958 yılının ortalarında döviz darboğazı nedeniyle ithalat ve yatırım yapamadığı gibi kurulu tesisleri de girdi yokluğundan çalıştıramaz hale gelmiştir (Tokgöz, 2013: 141-142).

Artık pek çok madde ithal edilemediği gibi, bir taraftan kamu harcamalarının açık finansmanı nedeniyle para arzının çoğalması fiyatlar genel seviyesini yükseltirken, diğer taraftan da mal temeline kıtlıklar yaşanmaya başlanmıştır. İç talebin yüksekliği, yurtiçi üretimin yetersiz oluşu hem fiyatları hem de mal darlığını kamçulamıştır. Kahve, gazyağı, otomobil yedek parçası gibi akla gelebilecek her mal ya bulunamamakta ya da ancak karaborsadan yüksek fiyatla temin edilebilmektedir. Hükümet bu durum karşısında savaş yıllarında uygulanan Milli Korunma Yasası'nı tekrar uygulamaya başlamıştır. Birçok maddeye narh konmuş, ancak narh konan maddeler hemen piyasadan çekilerek,tezgah altından çok daha yüksek fiyattan satılmaya başlanmıştır (Çavdar, 2000: 66).

Menderes Hükümeti boğulmakta olan ekonomiyi kurtaramayacağını anlayınca üyesi olunan Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'ndan teknik ve mali yardım talep etmiş ve söz konusu talebe binaen kuruluşun uzmanlarının hazırladıkları rapor Türkiye'ye bir "istikrar paketi" olarak verilmiştir (Tokgöz, 2013: 142). DP hükümeti tarafından kabul edilerek uygulamaya konulan istikrar programı çerçevesinde 4 Ağustos 1958'de devalüasyon kararı verilmiş ve bu karar sonucunda Türk parasının değeri üç kattan daha fazla düşürülmüştür. Söz konusu istikrar programı çerçevesinde Türkiye'ye verilecek olan 359 milyon dolarlık kredinin 92 milyonuna Amerika tarafından peşinen ve kendi alacakları için el konulması ise mecburi bir çaresizliğin

yansıması olup, hükümetin itibarının önemli ölçüde zedelenmesine neden olmuştur (Aydemir, 2000: 274).

Beklediği krediyi sağlayamayan Menderes Hükümeti, bu kez Doğu Bloku ülkeleriyle takas yoluyla ticarete girişmiş ve hatta ekonomik bunalıma ve dış ödemeler sorununa çözüm bulmak için Sovyetler Birliği'nden kredi alma girişimlerinde dahi bulunulmuştur (Çavdar, 2000: 66).Ekonominin içinde bulunduğu söz konusu durum gerek halk kesimlerinin gerekse de askerlerin ekonomik durumlarındaha da gerilemesine yol açarak, bir bakıma darbeye giden yolun taşlarının döşenmesine neden olmuştur.

2.4. Demokrasi Açığı ve Otoriterleşme

DP iktidarına tekabül eden 1950-1960 dönemi Türk demokrasi tarihi içerisinde demokratikleşme açısından ele geçirilmiş olan büyük bir fırsattır, ancak bu fırsat elden kaçırılmıştır. 1908 yılından bu yana ilk kez sivil denilebilecek olan bir iktidar gelmiş ve bu iktidar muhalefet döneminde seçim meydanlarında vaat ettiği demokratik kuralları ve kurumları hayata geçirmekte başarılı olamamıştır (Çavdar, 2000: 86).

Tek parti sisteminin sona ermesine karşın, bu sistemin gerçekliklerinin tamamen sona erdiğini söylemek mümkün değildir. Belki de beklemediği bir şekilde kendini ezici bir çoğunlukla iktidarda bulan DP'nin siyasi liderliği ve kadroları da "tek parti sistemi" içerisinde yetişmiş ve buna uygun düşünmeye, politikayı da bu bağlamda ve anlayışta yapmaya alışmıştır. Dolayısıyla böyle bir anlayışa sahip olan iktidar partisi kısa sürede mevcut yapıyı kendine uydurmanın yollarını da bulmuştur. 27 yıllık CHP iktidarından sonra gelen 10 yıllık DP iktidarı özellikle sonlara doğru yine bir tek parti iktidarını aratmayacak hale gelmiş ve karşısındaki muhalefetin bir hayli genişlemesini sağlayacak tarzda hareket etmiştir (Öngider, 2010: 94-95).

DP hükümeti kurulduğunda, programda yer alan anti-demokratik yasalar ayıklanmadığı gibi, kısa sürede mevcut bu anti-demokratik yasalara sığınarak daha despotik bir devlet yapısına ulaşılmaya çalışılmıştır. Basın yasası eskileri aratır hale geldiği gibi, seçim öncesindeki tüm vaatlere karşın işçilere grev hakkı verilmemiştir. Ülkede örgütlenme özgürlüğünden söz etmek mümkün değildir. Dernek kurma hakkı sadece kağıt üzerinde kalmış olup, ülkede devletin denetiminde sadece iki öğrenci derneğine faaliyet hakkı tanınmıştır. Temel insan hakları da kağıt üzerinde kalmış ve düşünce özgürlüğü, can ve mal güvencesi belli kurallara bağlanamamıştır. Anayasa bu tür haklardan söz etmekteyse de, bu hakların güvenceleri yasalarla sağlanmamıştır.

Ayrıca bu dönemde çoğulcu ve katılımcı bir yapı yaşama geçirilemediği gibi, halk ülke yönetiminde sadece seçimden seçime biçimsel olarak söz sahibi olabilmıştır. Politikacılar halka popülist bir tutumla yaklaşmışlar, yüzeysel olarak bazı sorunlarını

özme uğraşına girişseler de, son tahlilde kendi sınıfsal çıkarları doğrultusunda karar vermişlerdir.

İki büyük parti arasında dünya görüşleri açısından çok büyük bir farklılık olmasa da ilişkileri hasmane olarak nitelendirilebilir (Çavdar, 2000: 86-89). Gittikçe daha fazla otoriter eğilimler sergilemeye başlayan DP'nin muhalefete karşı tutumu da son derece katı ve tahammülsüzdür. Daha 1954'de Millet Partisi kapatılırken, CHP'nin tüm malvarlığına 14 Aralık 1953'de el konmuş ve Köy Enstitüleri de kapatılarak, ilköğretim okullarına dönüştürülmüştür. 1954 seçimlerinde ekonomik gelişmenin sağladığı nispi refahtan faydalanan toplum kesimleri yeniden DP'yi iktidara taşımalarına karşın, DP iktidarı, seçim zaferine rağmen, CHP'ye oy vermeye devam eden Malatya ile Millet Partisi'ne oy veren Kırşehir'i cezalandırarak, Malatya ilini Malatya ve Adıyaman olarak ikiye bölmüş, Kırşehir ise ilçe yapmıştır (Öngider, 2010: 95).

Toplumdaki muhalefetin DP içine yansması nedeniyle 20 Aralık 1955'de 19 DP milletvekilinin istifa ederek Hürriyet Partisi'ni kurması üzerine yeniden harekete geçen DP, 27 Haziran 1956'da kabul edilen bir kanunla, siyasi partilerin, seçim propagandası devresi dışında açık hava toplantıları yapmalarını yasaklandığı gibi, kapalı toplantılar da mahallin en büyük MülkiyeAmiri'nin iznine bağlanmıştır (Aydemir, 2000: 253). Takiben Nisan 1957'de grev ve toplu sözleşme hakkı olmayan İşçi Sendikaları Konfederasyonu da kapatılmıştır. 1957 seçimlerinde oylarının düşmesiyle panikleyen DP iktidarı, 1958 krizinin daha da beslediği muhalefet güçleri birleşmeye başlayınca telaşa kapılmıştır. Ekim 1958'de Türkiye Köylü Partisi ile Cumhuriyetçi Millet Partisi birleşmiş, daha sonra da Kasım ayında Hürriyet Partisi, CHP'ye katılmıştır. Bunun üzerine DP de 1960 başında "Vatan Cephesi" adı altında bir cephe örgütlenmesine girişmiş olup, söz konusu örgütlenmetopluumsal bir bölünme ve cepheleşmeyi de beraberinde getirmiştir (Öngider, 2010: 96).

Ayrıca CHP de DP karşısındaki muhalefetini artırmış ve bu çerçevede İsmet İnönü 29 Nisan 1959'da kalabalık bir siyasi ve gazeteciler kfilesiyle yurt gezilerine çıkmıştır. Ancak DP iktidarı, İnönü'nün gezilerini önlemek, engellemek ve bu yolda girişilecek her taşkınlığı, hatta en tehlikeli saldırıları dahi kıskırtmak gibi bir hava içinde kararlar alıp, tertiplere girişmiştir. İnönü'nün Uşak mitingini engellemek için milletvekillerini yollayan DP'nin İnönü'nün İzmir, Topkapı ve takiben de Kayseri Yeşilhisar'daki seçim gezilerinive mitinglerini engelleme çabaları İnönü'nün ölüm tehlikesi dahi geçirmesine neden olan olayların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. DP'nin muhalefete yönelik tahammülsüzlüğünü ve hücumlarını her geçen gün artırması, iktidarın artık varlık şartlarını yitirdiği ve iktidarda geçecek her günün, yeni felaketlere sebep olabileceği yönünde, 27 Mayıs ihtilalinin icracısı olan genç kurmayların ve subayların kanaatlerini güçlendirmiş ve ihtilalin hazırlık temposunu hızlandırmıştır (Aydemir, 2000: 282-283).

Son olarak tüm bunlarla yetinmeyen DP iktidarı, muhalefeti tasfiye etmek için 12 Nisan 1960'ta TBMM'de 15 kişilik bir "Tahkikat Komisyonu" kurulmasına karar

vermiştir. Ancak DP, yargı ve yürütmenin yasamayla bütünleşmesi gibi bir tür ihtilal yetkileri taşıyan bu komisyonun kuruluşunun karşı ihtilali de davet ettiğinin farkında değildir. Gazete ve matbaaları kapatabilme ve gösterileri yasaklama yetkisi de verilen Tahkikat Komisyonu'nun kurulması üzerine İsmet İnönü Meclis kürsüsünden yaptığı konuşmada "Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa o memlekette ihtilal behemehal olur. Böyle bir ihtilal dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. Bu yolda devam ederseniz sizi ben bile kurtaramam. Şimdi arkadaşlar şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır. İhtilal meşru bir hak olarak kullanılacaktır." diyerek yaklaşan ihtilalin habercisi olmuştur (Öngider, 2010: 96-97).

3. Sonuçları İtibariyle 27 Mayıs Darbesinin Kendisinden Sonraki Darbelere Olası Etkileri

Esasen 1960 darbesi CHP geleneğini temsil eden "bürokratik merkez" ile büyük toprak sahipleri, tüccar, sanayiciler ile yerel eşraftan oluşan DP'nin temsil ettiği "demokratik kenar" arasındaki bir mücadele olup, bu mücadeleyi "demokratik kenar" kaybetmiştir. 1961 Anayasası getirdiği tüm hak ve özgürlükler ile örgütlenme olanaklarına karşın, "kenar" ile özdeşleşmiş olan politik kadroların gözünde bürokratik kurumlara ve Kemalist aydınlara dokunulmaz egemenlik hakları getirerek millet egemenliğini sınırlandıran bir hukuki-politik denklem oluşturmuştur. Bu durumda Türk politik hayatının, toplumdan soyutlanmış olan bir "merkez" in kayıtsız ve yukarıdan bakan yönetim üslubu ile yerel güçlerin koalisyonuna dayanan, patron-müşteri ilişkisi üzerine kurulu olan bir yönetim biçimi olduğu söylenebilir. Bu siyasi yapıdaki paradoksal bir durum olarak devlet bürokrasisi ve aydınların oluşturduğu "merkez" in (askeri seçkinleri de içerdiğinden) fiziksel kuvvet kullanım tekeline de sahip olması Türk demokrasisini derinden etkilemektedir. Oysa onun karşısında yer alan "kenar" ise türdeş olmayan yapısıyla ondan farklı bir kültürün temsilcisidir ve sayısal çoğunluğu bulunmaktadır. Serbest seçim durumunda "kenar" ın benimsediği adayların iktidara gelmesi kaçınılmazdır. Oysa, bu seçilmiş seçkinler, ya "merkez" in temsil ettiği değerleri reddetmekte, ya da o değerleri aşındırarak veya onlara karşı durarak oy almaktadır. İktidara geldikleri zaman da "merkez" ile seçilmiş politik seçkinler arasındaki çatışma kaçınılmaz olmakta ve oldukça derin bir politik meşruluk tartışması hatta bunalımına yol açmaktadır (Kalaycıoğlu, 2000: 390-391).

DP'nin iktidara gelmesiyle reel olarak hayat bulan bu süreç, 27 Mayıs darbesiyle birlikte adeta kurumsallaşmış ve Türk siyasal hayatının günümüze kadar devam eden bir gerçekliği haline gelmiştir. Bu durumu önlemek isteyen 1961 Anayasa'nın getirdiği en önemli yeniliklerinden biri ise iktidarı sadece Büyük Millet Meclisi'ne bırakmamasıdır. Egemenlik millete aittir ama Meclis'in yanı sıra bir takım organlar eliyle de kullanılması söz konusudur. Bununla, halkın eğilimlerinin farkında olan ve seçim yapıldığında kime oy vereceğini aşağı yukarı bilen siyasi ve askeri elit, Meclis'in iktidarını sınırlayan ve denetleyen bir dizi anayasal kurum oluşturma çabasıdır. Bu amaçla herkesin seçilebileceği Meclis'in yanına bir de herkesin

seçilemeyeceği Cumhuriyet Senato'su eklenmiştir. Meclis'in kabul ettiği tasarılar Senato tarafından da onaylanmadıkça yasa haline gelememektedir (Öngider, 2010: 103).

Yapılan bu düzenlemelerle fiiliyatta kendisini 1961 Anayasası ile moral olarak bağlı addetmeyen, seçim günü seçmenden aldığı vekalet ile seçmenin istediği gibi hareket etme hakkını kendinde bulan bir politik seçkinler topluluğu, bunun karşısında ise, 1961 Anayasası'na tam bağlılığı tek meşru politik otorite ilkesi olarak kabul eden bir seçilmiş politik seçkinler, devlet bürokrasisi ve aydınlar grubu oluşmuştur ki, 1961-1980 döneminin (ve hatta günümüzün de) politik çatışmalarının temelinde bu iki grup arasındaki sürtüşme yatmaktadır (Kalaycıoğlu, 2000:391).

DP'nin seçimleri kazanmasını takiben halkta karşılığının bulunmadığı gerekçesiyle Laiklik ilkesini ikinci plana iten politikalar uygulamasının yanı sıra eğitim alanında gerekse de toplumsal hayatta dini ön plana çıkaran ve dini nitelikli dernekler ve cemaatlerle dirsek temasını artıran bir tutum takınması ve özellikle 1957 seçimlerinden sonra kaybetmeye başladığı halk desteğini yeniden kazanmak için dini söylemlere ağırlık vermesi, Atatürk ve takiben CHP tek parti iktidarı döneminde baskı altına alınmaya çalışılan dinin yeniden toplumsal hayatta ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu durum Atatürk ilke ve devrimlerine bağlılığıyla bilinen orduyu rahatsız ederek, darbe girişiminin gerekçelerinden birini teşkil etmiştir.

Darbeyi takiben DP iktidarının dini politikaya alet ettiği görüşünü paylaşan asker ve sivil bürokrasi, bunun önlenmesi için anayasal ve hukuki bir takım önlemler alınması hususunda görüş birliğine varmışlardır. 1961 Anayasası'nın 19. maddesi ve 1965 yılında çıkan Siyasi Partiler Kanunu bireylerin ya da partilerin dini politik amaçlar için kullanılmasını yasaklamış ve nitekim 1972 yılında Milli Nizam Partisi'nin ve takiben de 1998 yılında Refah Partisi'nin kapatılması bu hükümlere dayanarak gerçekleştirilmiştir. Ancak 1960 yılında DP'nin iktidardan düşürülmesiyle beraber devletin dinsel güçleri yeniden denetim altında tutma çabası, tek parti dönemindeki sıkı kontrole kıyasla sınırlı kalmıştır (Toprak, 2000: 316).

DP iktidarıyla birlikte dinin denetimi işlevinin gittikçe zayıflaması, eğitim seviyesi son derece düşük olan halk kesimleri arasında dinsel tutuculuğun yeniden kök salmasına neden olarak, özellikle belirli dinsel cemaatlerin gerek toplumsal gerekse de siyasal hayatta etkinlik kazanmasına giden yolu açmıştır. Özellikle Said-i Nursi gibi din önderlerinin DP'ye yakınlığı ve desteği bilinmekte olup, biraz da oy kaygısıyla kurulan bu temaslar dinsel cemaat ve örgütlerin devlet içerisinde kök salmasının da temelini teşkil etmektedir. Ayrıca Atatürk ilke ve devrimlerine bağlı olan asker ve sivil bürokrasinin DP döneminde dinin siyasete alet edildiği görüşüne sahip olmaları, 1960 sonrası dönemde dinin devlet eliyle yeniden baskı altına alınmasına ve süreç içerisinde dini eğilimlere sahip olan bazı partilerinde kapatılmasına neden olarak, bu partilerin destekçisi olan halk kitlelerinde hayal kırıklığının neden olmuştur. Bu durum anılan kitlelerin söz konusu politikaları hayata

geçiren asker ve sivil bürokrasi nezdinde devlete karşı cephe almasına yol açmış olup, bu durumun yansımaları günümüzde de halen görülebilmektedir.

Aynı zamanda 27 Mayıs Darbesi Türkiye’de ordunun politika içerisinde belirleyici bir rol oynamaya başladığı bir dönüm noktasıdır. 27 Mayıs’la birlikte askerin siyasette etkin olma, bir bakıma bir çeşit örtülü iktidar olma dönemi de başlamıştır. Bu eğilim 1961 Anayasası’nda da etkisini göstermiş olup, Anayasa’nın başlangıç bölümünde yer alan maddelerin yanı sıra 111. madde bunun açık birer ifadesidir. Milli Güvenlik Kurulu’nun görev ve yetkilerini belirleyen madde aynen şöyle demektedir: “Milli Güvenlik Kurulu, milli güvenlikle ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcılık etmek üzere, gerekli temel görüşleri Bakanlar Kurulu’na bildirir.” Bu madde 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbelerinden sonra daha da güçlendirilmiştir (Çavdar, 2000: 116). Hükümete tavsiyelerde bulunacak bir Milli Güvenlik Kurulu oluşturularak ordunun üst kademesinin iktidarla olan ilişkileri ve siyasi alandaki varlığı ve işlevi bir düzene konmuştur. Başka bir ifadeyle, ordunun iktidara bir şekilde ortak olması, siyasi iktidarı paylaşması resmi ve kurumsal bir hal almıştır (Öngider, 2010: 103). Yukarıda bahsi geçen maddelerin yanı sıra ordu içerisindeki “Türk Silahlı Kuvvetleri Birliği”, ordunun siyasi iktidarı tam anlamıyla kontrol etmesini de sağlamıştır. 27 Mayıs’la birlikte asker, adeta bir siyasi parti gibi sürekli bir biçimde iktidara ortak, hatta egemen olmuştur. 1960-1971 döneminde, TBMM’de Tabii Senatör olarak görev yapan Milli Birlik Komitesi, askerin meclisteki kanadını teşkil etmiştir. 1960-2008 dönemi askeri bürokrasinin başat bir rol oynadığı zaman dilimidir. Yani siyasi toplumu, mevcut partilerle askerler meydana getirmiştir (Çavdar, 2000: 117-118).

27 Mayıs Darbesi’nin daha sonraki yılları da etkileyecek en önemli düzenlemelerinden biri ise hiç kuşkusuz anayasadan çok önce, daha 4 Ocak 1961’de çıkarılan Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) İç Hizmet Kanunu’dur. TSK İç Hizmet Kanunu Madde 35: “Silahlı Kuvvetler’in vazifesi; Türk yurdunu ve anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti’ni kollamak ve korumaktır.” şeklindedir ki, daha sonraki askeri darbelerin hepsi bu kanunun 35. ve 85. maddelerine dayandırılacaktır (Öngider, 2010: 108).

Diğer taraftan, 1961 Anayasası’nın başlangıç bölümünde yer alan “Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak, 27 Mayıs 1960 darbesini yapan Türk Milleti...” ibaresi, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbelerine de bir gerekçe olarak kapıyı açmıştır. İlaveten yine başlangıç bölümünde yer alan “Türk Milliyetçiliği”, “Milli Birlik Ruhu”, “Milli Şuur ve ülkü”, “Kaderde ve tasada ortak bölünmez bir bütün”, “Demokratik ve Hukuk Devleti” gibi kavramların içlerinin ne şekilde doldurulacağı hususu açık olmadığı için ortaya çıkan muğlaklık sonraları söz konusu kavramların otokratik bir düzen lehine kullanılması sonucunu da doğurmuştur (Çavdar, 2000: 108-109).

Ayrıca darbeyi takiben Yassı Ada’da yapılan yargılamalar sonucunda Mahkeme; 15 ölüm, 32 müebbet hapis ve çok sayıda 4-15 yıl arası hapis cezasına hükmetmiştir. Celal Bayar’ın ölüm cezası yaş durumundan dolayı hapse çevrilmişse de, DP Hükümeti’nin başbakanı, maliye bakanı ve dışişleri bakanı için verilen idam kararları 16-17 Eylül’de infaz edilmiştir. Siyasi içerikli bu idamlar Türkiye’de yeni bir yolu açmış olup, üç DP’linin idamı, etkileri günümüze kadar uzanan bir siyasi kan davası yaratmıştır. DP geleneğini temsil eden sağ partiler sürekli olarak bu idamları kendi siyasi çıkarlarına olacak şekilde kullanmışlardır (Çavdar, 2000: 104). Öte taraftan şunu da ilave etmek gerekir; 1960 Askeri Darbesi, askeri darbe yapma suçunu neredeyse meşrulaştırmıştır. Sonraki dönemde, seçilmişlerle atanmışlar arasındaki her krizde, Silahlı Kuvvetler’in ayak sesi duyulmuştur (Karagöz Yerdelen, 2016: 50).

SONUÇ

Türklerde askeri darbeler son derece eski ve zengin bir tarihe sahiptir. Türklerin asker bir millet olması, Orta Asya’dan itibaren devlet yapınının içerisinde askerlerin önemli bir yer teşkil etmesine neden olmuştur. Özellikle Osmanlı döneminde Yeniçerilerin iktidara etki etme isteğine dayanan çok sayıda darbe teşebbüsüne rastlanmaktadır. Osmanlının son döneminde II. Abdülhamid’in yine bir askeri darbeyle devrilmesi sonucunda başa geçirilen V. Mehmet Reşat’a, kendisinden önceki Padişahlardan farklı olarak Harbiye Nezareti’nde yemin ettirilmesi de askerlerin yönetim üzerindeki etkisinin en güzel örneklerinden biridir.

Tarih süreklilik arz eden bir bilimdir. Bu nedenle bir olayı sadece meydana geldiği andaki koşullar göz önünde bulundurarak açıklamak mümkün değildir. Olayın öncesinde vuku bulan gelişmelerinde tarihsel bir bütünlük içerisinde derlenerek, analiz edilmesi, olayın anlaşılabilmesi açısından büyük bir hayatiyet arz etmektedir. Bu çerçevede 27 Mayıs darbesini de sadece gerçekleştiği andaki olaylara bakarak açıklamak mümkün değildir. Darbeye giden yol büyük ölçüde Atatürk’ün vefatı sonrasında yönetime hakim olan CHP tek parti iktidarı ile 1950 yılında CHP’den yönetimi devralan DP yönetiminin iktidarı döneminde takip ettiği politikalar çerçevesinde şekillenmiştir.

Bu noktada 1938-1950 CHP tek parti iktidarı döneminde, 1929 dünya ekonomik buhranını takiben yeni yeni ayağa kalkmaya başlayan ekonominin II. Dünya Savaşı nedeniyle tamamen dibe vurması, CHP’nin insanların düşünce, inanç ve yaşam biçimleri üzerinde büyük bir baskı yaratması, kırsal alandaki küçük üreticilerin (büyük ölçüde köylülerin) merkezi hükümet ve onun desteklediği feodal beyler ile büyük toprak sahipleri tarafından ezilmesi ve sömürülmesi ve bu yörelerdeki halk arasındaki yoksulluğun dayanılmaz bir noktaya gelmesi, ayrıca kırsal alanda yaşayan yoksul köylüler üzerinde, başta yol vergisi olmak üzere çeşitli baskılar uygulanması ve vergi ödemeyenlerin borçları karşılığında zorla yol yapımında çalıştırılması, her fırsatta jandarmaların yaptığı işkenceye benzer eylemlerin insanları yaşamaktan bile bezdirmesi, işçilerin tüm haklarının ellerinden alınması, sendika

kurma, toplu pazarlık, toplu sözleşme ve grev haklarının bulunmaması, iş güvenliği ve çalışma saatlerinde belirli bir düzen bulunmadığı gibi, sekiz saatlik iş gününün yasada yer alsa da uygulanmaması, ücretlerin düşük, kadın ve çocuk işçilerin sömürülmesinin ise en üst seviyede olması, özellikle savaş yıllarında Milli Korunma Yasası'nın çıkmasından sonra işçilerin durumunun daha da kötüleşmesi, enflasyonun hızla yükselişinin hayat pahalılığını artırmasının yanı sıra mal kıtlığı, bazı ürünlerin yokluğu ya da karneye bağlanması ve karaborsanın emekçi ailelerin yaşamlarını dayanılmaz bir hale getirmesi, ilaveten, Milli Korunma Yasası'nın getirdiği bazı mükellefiyetlerin tüccar ve sanayici kesimi de rahatsız etmesi ve son olarak "Çiftçiyi Topraklandırma Yasası"nın büyük toprak sahiplerini ürkütmesi gibi uygulamalar, CHP nezdinden toplanmış olan çeşitli toplumsal kesimleri arasındaki konsensüsün bozularak, bu kesimlerin DP safına geçmesine neden olmuştur.

Böylelikle 7 Ocak 1946'da kurulan ve politik açıdan CHP'den önemli ölçüde bir farkı bulunmamasına karşın toplumsal kesimlerin iktidardan hoşnutsuzluğunu iyi değerlendiren DP, 15 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidarı CHP'den devralmıştır. Ancak DP'nin başlangıçta nötr olduğu orduya kaşı tutumunu 1954 yılından sonra sertleştirmeye başlaması ve askerin hassas olduğu Atatürk ilke ve inkılaplarının takibi ve irticaya kaçan dinsel uygulamalar hususunda ikircikli bir tutum takınması, Laiklik ilkesini ikinci plana atarak dini dernek ve cemaatlerle ilişkilerini geliştirmesi ve özellikle 1957 seçimlerinden sonra azalan halk desteğini artırmak için dinin siyasete alet edildiği yönünde bir intiba uyanmasına neden olacak politikalar takip etmesi, iktidara geldiği ilk dönemde kısmen başarılı olan liberal ekonomi politikasının zaman içerisinde dışa bağımlı (ve özellikle ABD'ye) bir ekonomik yapının oluşumuna sebebiyet vermesi ve 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren yaşanmaya başlanan döviz sıkıntılarının ithalatı engellemesi neticesinde ülkedeki mal kıtlığının artması, karaborsacılığın yaygınlaşması ve nihai olarak dönemin sonlarına yaklaşırken bozuk olan ekonomik duruma 1957 seçimlerindeki siyasal başarısızlık da eklenince, DP yönetiminin muhalefet partilerinin yanı sıra, toplumdaki tüm muhalif sesleri bastırmaya yönelerek, gittikçe otoriterleşen anti-demokratik bir tavır sergilemesi 27 Mayıs darbesine giden yolun taşlarını döşemiştir. Aslında asıl yapılmak istenen Cumhuriyet ile Demokrasi arasındaki "muhalefet" sınırını, çok partili yaşama geçilerek ikinci defa aşılmaya çalışılmıştır (Karagöz Yerdelen, 2016: 47).

Darbe sonrasında yönetime el koyan askerlerin oluşturduğu Milli Birlik Komitesi, Cumhuriyet Senatosu ve Milli Güvenlik Konseyi gibi Anayasal kurumlarla askerin yönetim içerisindeki yerini tahkim ederek, askere siyaset içerisinde günümüze kadar devam eden ayrıcalıklı bir konum kazandırmıştır. Ayrıca ordu sadece, her ne kadar 1957 seçimlerinde oy oranı azalsa da, halen halkın önemli bir kesiminin desteğini elinde bulunduran DP iktidarını devirmekle kalmamış, darbeyi takiben de elitist bürokratik bir yönetim anlayışı kurgulayarak, halkın tercihlerinin ikinci plana atılmasına neden olarak, halk ile yönetim arasında yıllarca sürecektir bir sürtüşmeye sebebiyet vermiştir. Anlaşılacağı üzere, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa yapımında güçlü sivil Kurucu Meclis'i bir türlü oluşturamamıştır. Asker destekli, üstelik

meşruiyeti zayıf olan, bu bağlamda en başta demokrasi kusuru bulunan anayasalar doğmuş; bunlar da, sivil ihtiyacı karşılamaktan uzak kalmıştır (Karagöz Yerdelen, 2016: 52).

Ayrıca darbeyi takiben DP iktidarının dini politikaya alet ettiği görüşünde birleşen asker ve sivil bürokrasi, bunun önlenmesi için anayasal ve hukuki bir takım önlemler alınmasını kararlaştırmışlar ve bu yönde kanunlar çıkarmışlardır. Ancak dinsel güçleri yeniden denetim altında tutma çabası, tek parti dönemindeki sıkı kontrole kıyasla sınırlı kaldığı gibi, tek parti uygulamalarına tepkili olan halkta olumsuz bir imaj yaratarak, dinsel söylemlerin daha da radikalleşmesine neden olmuştur. 27 Mayıs darbesini takiben yapılan ve daha sonraki yılları da etkileyecek olan en önemli düzenlemelerinden biri ise hiç kuşkusuz 4 Ocak 1961’de çıkarılan Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) “İç Hizmet Kanunu”dur. Bu kanunun 35. maddesinin: “Silahlı Kuvvetler’in vazifesi; Türk yurdunu ve anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti’ni kollamak ve korumaktır.” şeklinde hükmü daha sonraki askeri darbelere gerekçe olarak ordu tarafından kullanılacaktır. Ayrıca 1961 Anayasası’nın başlangıç bölümünde yer alan “Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak, 27 Mayıs 1960 darbesini yapan Türk Milleti...” ibaresi, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbelerine de bir gerekçe olarak kapıyı aralamıştır.

KAYNAKÇA

Akıncı, Abdolvahap (2014), “Türkiye’nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 9 (1), 55-72.

Aydemir, Şevket Süreyya (2000), İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali, 7. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çavdar, Tefvik (2000), Türkiye’nin Demokrasi Tarihi: 1950-1995, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

Eraslan, Cezmi (2013), “1938’den Günümüze Sosyal, Kültürel ve Sanatsal Değişme ve Gelişmeler”, Cezmi Eraslan (Ed.), Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II, 1. Baskı içinde (244-278), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Hatipoğlu, Yıldız Zeliha ve diğerleri (2011), “Türkiye’de Darbelerin Ekonomi Politikası”, Anadolu Üniversitesi Uluslararası İktisat Kongresi, Eskişehir.

Kaçmazoğlu, H. Bayram (2013), 27 Mayıs’tan 12 Mart’a Türkiye’de Siyasal Fikir Hareketleri, 3. Baskı, İstanbul: Doğu Kitabevi.

Kalaycıoğlu, Ersin (2000), "1960 Sonrası Türk Politik Hayatına Bir Bakış: Demokrasi, Neo-Patrimonyalizm ve İstikrar", Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (Ed.), Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme içinde (387-413), İstanbul: Alfa Basın Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

Karagöz, Yerdelen, Betül (2016), Türk ve Amerikan Anayasalarının Kurucu Ruhu, Ankara: Divan Kitap.

Mourre, Michel ve diğerleri (1966), İhtilaller ve Darbeler Tarihi, Sabiha Bozbağlı (Çev.), İstanbul: Yirminci Yüzyıl Yayınları.

Öngider, Seyfi (2010), Türk'ün Darbe ile İmtihani, İstanbul: Aykırı Yayıncılık.

Özdağ, Ümit (2004), Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali, 2. Baskı, İstanbul: Boyut Kitapları.

Stratejik Düşünce Enstitüsü (2010), "50. Yıldönümünde 27 Mayıs'ı Hatırla(t)mak", "<http://www.sde.org.tr/userfiles/file/SDE-RAPOR%2027%20MAY%C4%B1s-yeni-t.pdf> (07.11.2016).

Tokgöz, Erdinç (2013), "1938'den 2002'ye Ekonomik Gelişmeler", Cezmi Eraslan (Ed.), Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II, 1. Baskı içinde (138-172), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Toprak, Binnaz (2000), "Türkiye'de Dinin Denetimi İşlevi", Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (Ed.), Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme içinde (309-319), İstanbul: Alfa Basın Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

Yel, Selma (2012), "Türkiye'de Meşrutiyet Dönemleri", Cezmi Eraslan (Ed.), Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I, 1. Baskı içinde (54-88), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını